
Evoluția județului Bistrița-Năsăud 1944-1945

Iosif UILĂCAN

Cuvinte cheie: Județul Bistrița-Năsăud, 1944-1945, evacuarea populației germane, ocupația sovietică, coloni-zări, Frontul Național Democrat, partidul comunist.

Mots-clés: Bistrița-Năsăud, 1944-1945, évacuation de la population saxonne, occupation soviétique, colonisa-tions, Front National Démocratique, parti communiste.

A. Până la 13 octombrie 1944

În vara anului 1940, România Mare a încetat să mai existe. Prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, par-tea de țară în care era cuprins Județul Năsăud a fost cedată Ungariei, după ce mai înainte, la 26-28 iunie, fuseseră acceptate ultimatumurile sovietice privitoare la Basarabia și Nordul Bucovinei. Venise scadența dureroasă a unei politici oficiale pentru care solidaritatea națională însemna slugărnice față de un rege dictatorial și imoral. În condiții internaționale profund ostile României, regele Carol al II-lea și-a dovedit lașitatea și lipsa de viziune. Regimul pe care l-a patronat a fost incapabil să evacueze la timp din Basarabia măcar pe membrii Sfatului Țării, care votaseră unirea cu România în anul 1918.

Intrat în componența Ungariei la jumătatea lunii septembrie 1940, Județul Năsăud și-a reluat vechea denu-mire, Bistrița-Năsăud, care-i fusese atribuită prin legea XXXIII din anul 1876, la organizarea administrativă în comitate a Ungariei. Județului i se adăugaseră și localitățile de frontieră cu România din zona Câmpiei, aparți-nând mai înainte de județul Cluj: Miceștii de Câmpie, Sânmihaiu de Câmpie, Budești etc. Astăzi aceste localități fac parte din județul Bistrița-Năsăud.

La 26 aprilie 1941 a avut loc instalarea Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, în prezența comitelui (prefectu-lui) Bethlen Béla și a vicecomitelui Szmolenszky Ladislau. Formal, fusese repusă în vigoare legea XXI/1886, care dispunea organizarea pe baze municipale a comitatelor și a unor orașe. Acea lege prevedea ca jumătate dintre membrii Comitetului Municipal să fie aleși pe baza legii cenzitare din 1874, iar cealaltă jumătate să revină viriliș-tilor, membri de drept, conform listelor de impunere. Noul regim a procedat la numirea membrilor Consiliului Județean, însă fără să țină cont de o realitate demografică evidentă, în care românii formau majoritatea. Astfel, Consiliul Județean Beszterce-Naszód avea următoarea componență etnică: 90 unguri, dintre care 70 numiți și 20 membri de drept, sași 21 numiți și 2 de drept, români 33 numiți și 2 de drept¹.

Românii din Transilvania de Nord nu au avut între anii 1941-1944 decât două publicații cu conținut laic: „Tri-buna Ardealului”, cotidian care apărea la Cluj, și „Săptămâna”, hebdomadur cu apariție duminicală în Bistrița. În paginile „Săptămânii” au publicat intelectuali de marcă, cei mai mulți din județ. Fără urmă de slugărnice față de ocupant, „Săptămâna” a fost un organ „de luptă și afirmare românească pentru înălțarea și animarea români-lor din Ardealul de Nord”, așa cum afirma părintele Ion Costan. Articolele cele mai importante au scos în relief

1 Instalarea și constituirea consiliului județean al județului Beszterce-Naszód, în „Săptămâna”, XIV, nr. 393 din 11 mai 1941. În „Revista Bistriței”, XXV/2011, am publicat studiul *Județeană Năsăud în primul an al revoluției socialiste*. Pentru a da o mai mare greutate textului am reprodus fragmente din documente pe care le-am individualizat cu corp de literă redus față de ansamblul lucrării și spații necesare. Din păcate acestea au dispărut, fără acordul meu, probabil din neglijență, textul a fost uniformizat, dar cu consecințe nefericite. Am ținut să avertizez pe această cale eventualii cititori cărora le cer înțelegere.

trecutul graniței nășăudene, în primul rând istoria școlilor, începând cu epoca habsburgică. Au fost relatate pe larg și vizitele canonice ale episcopului Iuliu Hossu în teritoriu la diverse sărbători. Editor și redactor responsabil la „Săptămâna”, începând din ianuarie 1941, de la reparația publicației, a fost Ion Costan, preot greco-catolic în Dumitra. Lui Ion Costan autoritățile i-au intentat un proces la Cluj în primăvara anului 1944, pentru ofensă adusă statului și națiunii maghiare. Fratele său, Vasile Costan, agricultor în comuna Rebrîșoara, a fost omorât la retragerea autorităților maghiare, iar preotul Ion Costan, deținut la Bistrița în perioada 24 august – 10 septembrie, a fost căutat în 10 octombrie 1944 de către militari pentru a fi executat².

Statul ungar a promovat după Dictatul de la Viena măsuri prin care s-a încercat dislocarea elementului românesc din județ, prin colonizarea unor cetățeni de limbă maghiară. În județ s-au așezat numeroși unguri, cei mai mulți la Bistrița. Recensământul maghiar din anul 1941 a „găsit” la Bistrița 7 374 maghiari, la o populație totală a orașului de 16 282 locuitori! În plasa Rodna se aflau în octombrie 1944, la data eliberării, 558 de unguri care nu avuseseră cetățenie română la 1 septembrie 1940, în plasa Năsăud 156, în plasa Bârgău 108, iar în plasa Centrală 30. În Măgura Ilvei se stabiliseră 185 unguri între anii 1940-1944, iar în Ilva Mare circa 300³. Pe lângă măsurile de modificare a spectrului demografic, în teritoriul transilvan cedat Ungariei a fost dezlănțuită o susținută prigoană, intimidare, desconsiderare față de populația românească. Momentele culminante ale terorii au fost la ocuparea județului în septembrie 1940 și la retragerea trupelor germano-maghiare în octombrie 1944⁴.

În vara anului 1945, Legiunea de Jandarmi Năsăud a primit misiune din partea Tribunalul Poporului din Cluj să facă cercetări și să înainteze note informative despre toate cazurile de atrocități, maltratări și schingiuri din timpul ocupației maghiare. Nu vom prezenta în mod exhaustiv documentația fărâdeleșilor (crime, maltratări, schingiuri, expulzări, internări în lagăre de muncă, deportări etc.), pe care autoritățile în drept au întocmit-o. Totuși măcar câteva cazuri credem că trebuie aduse la lumină. Sectorul de jandarmi Lechința a identificat 49 de locuitori, din cele 11 localități arondate, care au fost maltratați sau uciși, în principal la intrarea trupelor maghiare, în septembrie 1940: *Ignat Ioan, bătut până la sânge; Blaga Teodor, bătut și spânzurat, nu a decedat; Teodorescu Romi, lovit cu arma, scuipat; Vermeșan Iustina, călcată cu calul și bătută; Runcan Leontina, bătută grav și fiind gravidă a avortat; Măricuța Ioan, bătut, a murit în spital* etc.⁵

O situație deosebit de tensionată a fost la Rodna, localitate cu majoritate românească, dar în care locuiau și maghiari. Sectorul de jandarmi Rodna a înaintat mai multe documente Tribunalului Poporului. O primă statistică cuprindea 76 de cazuri, din 6 localități, cu cei: *bătuți până la sânge, bătuți și puși să tragă în jug, bătuți la locuință, arestați și bătuți grav* etc. în timpul guvernării hortiste. Preotul Lazăr Sângeorzan din Rodna fusese maltrat în mod continuu, fiind „urmărit și atentat la viață prin împușcare asupra sa”⁶. Tabelul nominal nr. 6, în total 27 persoane, îi cuprindea pe cei schingiuiți sau uciși la retragerea trupelor germano-maghiare, în octombrie 1944. Au fost omorâți: Ioan Groza și Gherasim Șteopan din Rodna, Titu Ureche din Maieru, Nicolae Lup și Maxim Costan din Ilva Mică și Mădălina Sbârci din Ilva Mare⁷.

La 8 august 1945, Inspectoratul de Jandarmi Cluj a trimis o notificare Legiunii de Jandarmi Năsăud prin care îi cerea să ia măsuri pentru urmărirea și prinderea celor care „au contribuit la asasinarea unui număr de 7 români din comuna Prundu Bârgăului, jud. Năsăud, în seara zilei de 10 octombrie 1944”. Erau indicați numiții Zombor Kálmán și Vásárhelyi Karol. Primul, notar în comună, i-a denunțat la postul de jandarmi din Prundu Bârgăului, al doilea, cu gradul de ajutor de sublocotenent, „a arestat pe cei 7 români sub pretext că-i duce la cercetări, i-a încarcerat într-o pivniță de unde au fost scoși și împușcați pe rând”⁸. Au fost arestați inițial 8 locuitori, dar părințele Pop Augustin din Mijlocenii Bârgăului, rănit fiind, a reușit să scape. Au fost uciși în 10 octombrie următorii: Popandron George și Rogină Simion din Bistrița Bârgăului, Pavel Costea, Leon Vlad, Lucreția Tancă și Vasile Raț din Prundu Bârgăului, Hângănuț Gheorghe din Tiha Bârgăului. În data de 15 septembrie 1944 a fost împușcat Hângănuț Grigore din Tiha Bârgăului, iar în 15 octombrie Cherestes Vasile din Livezile, acesta în apropiere de Baia Mare⁹.

2 Arhivele Naționale. Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, (abreviere ANBN), fond Colecția „Ion Costan”, dosar 31, f. 86.

3 ANBN, fond Prefectura județului Năsăud, dosar 307, passim.

4 *Vezi Teroarea hortisto-fascistă în nord-vestul României (septembrie 1940 – octombrie 1944)* București, 1985.

5 ANBN, fond Legiunea de jandarmi a județului Năsăud, dosar 53, f. 186-187.

6 *Ibidem*, f. 135.

7 *Ibidem*, f. 150.

8 *Ibidem*, f. 70.

9 *Ibidem*, f. 123.